

De Økonomiske Råd
Formandskabet

RAPPORTENS HOVED- KONKLUSIONER

RAPPORTENS HOVEDKONKLUSIONER

Kapitel I kommenterer aktuel økonomisk politik, herunder boligskat og opnåelse af klimalovens 2025-mål.

I *kapitel II* præsenteres en fremskrivning af dansk økonomi, der udviser tegn på afmatning, om end presset på arbejdsmarkedet fortsat er stort. Finanspolitikken vurderes at være lempelig og bør derfor strammes for 2024.

Kapitel III behandler den langsigtede finanspolitiske holdbarhed. Holdbarhedsindikatoren beregnes til 0,3 pct. af BNP, og finanspolitikken vurderes derfor at være holdbar.

Kapitel IV analyserer effekter på fordeling og effektivitet af huslejereguleringen. Resultaterne tyder på, at reguleringen ikke tilgodeser lejere med lave indkomster særlig præcist, og at der opstår et effektivitetstab for samfundet. Effektivitetstabet kan mindskes, hvis stigninger i huslejen i højere grad følger udviklingen i den markedsbestemte husleje.

Kapitel V omhandler tidlige sundhedsindsatser og præsenterer en analyse af børnetandpleje, som ikke kan påvise statistisk signifikante langsigtede dynamiske effekter heraf.

RAPPORTENS HOVEDKONKLUSIONER

Rapporten indeholder fem kapitler:

- Aktuel økonomisk politik
- Konjunktur og offentlige finanser
- Finanspolitisk holdbarhed
- Regulering af private lejeboliger
- Tidlig sundhedsindsats

En foreløbig udgave af rapporten blev fremsendt som diskussionsoplæg til mødet i Det Økonomiske Råd den 10. oktober 2023.

Vurderinger og anbefalinger i rapporten er alene formandskabets. I forhold til diskussionsoplægget er der kun foretaget mindre justeringer af teksten. Hertil kommer, at nærværende rapport indeholder skriftlige kommentarer fra rådets medlemmer. I tilknytning til rapporten er der udarbejdet en række notater, der uddyber og dokumenterer beregninger og analyser. Disse notater er sammen med data bag figurer tilgængelige på www.dors.dk.

KAPITEL I, AKTUEL ØKONOMISK POLITIK

Kapitel I sammenfatter vurderinger og anbefalinger til den økonomiske politik. Rapportens hovedkonklusioner relateret til finanspolitikken og de offentlige finanser fremgår af *Kapitel II: Konjunktur og offentlige finanser* og *Kapitel III: Finanspolitisk holdbarhed*, jf. nedenfor.

Højere løn til nogle offentlige ansatte bør være baseret på veldokumenterede kriterier for arbejdskraftmangel

Regeringen har i september 2023 indkaldt arbejdsmarkedets parter til forhandlinger med henblik på at forbedre løn- og arbejdsvilkår for nogle grupper af offentligt ansatte. Dette begrundes i, at der for nogle offentligt ansatte enten er eller kan forventes at opstå rekrutteringsudfordringer de kommende år. Målsætningen om at forbedre løn- og arbejdsvilkår for nogle kan være hensigtsmæssig, hvis det bidrager til, at lønningerne kommer til at stige mest for de personalegrupper, hvor der er mangel på arbejdskraft. Dette bør dog i så fald ske ud fra veldokumenterede kriterier for, hvor vanskeligt det er at rekruttere arbejdskraft.

Skat af ejerboliger er en hensigtsmæssig del af skattesystemet

I 2024 skal de nye regler for ejendoms- og ejendomsværdibeskatning træde i kraft, og der er i september 2023 offentliggjort foreløbige vurderinger af grund- og ejendomsværdien for alle ejerboliger. Såvel ejendoms- som ejendomsværdibeskatningen er vigtige og hensigtsmæssige dele af det danske skattesystem. Boliger er ikke ensartede goder, og boligmarkedet er præget af ufuldkommen information, hvorfor man ikke kan tale om en entydig objektiv handelsværdi. Vurderingerne skal ramme den gennemsnitlige markedsværdi for en bolig med de pågældende karakteristika. En observeret handelspris, som afviger herfra, afspejler derfor ikke nødvendigvis en fejl i vurderingen. Det er dog vigtigt, at skattemyndighederne løbende er opmærksomme på mulighederne for forbedring af vurderingerne, så vurderingsgrundlaget bliver bedst muligt. I den situation er klagemuligheder en væsentlig informationskilde for skattemyndighederne, der på længere sigt kan forbedre vurderingsgrundlaget.

2025-reduktionsmål kan nås ved at øge energifgiften på brændsel til transport

Ifølge klimaloven skal de samlede nettoudledninger af drivhusgasser reduceres med mindst 50 pct. i 2025 i forhold til 1990. Klimarådet har vurderet, at det med den nuværende vedtagne politik ikke er sandsynligt, at målet nås. En opnåelse af 2025-målet kan ske ved at øge energifgiften på brændsel til transport, så den samlede beskatning af kørsel svarer bedre til generne herved gennem trængsel, ulykker, støj og luftforurening. En sådan afgiftsforøgelse vil formodentligt reducere det samfundsøkonomiske tab ved den nuværende beskatning af kørsel, selvom den i mindre grad er målrettet kørselens gener, end hvis beskatningen skete gennem differentierede kørselsafgifter.

Uheldigt at gå bort fra at indregne en skatteforvridning i cost-benefit-analyser

Med publikationen *Vejledning i samfundsøkonomiske konsekvensvurderinger* fra juni 2023 har Finansministeriet nedjusteret skatteforvridningsfaktoren fra 1,1 til 1,0. Dermed går Finansministeriet væk fra den traditionelle tankegang i samfundsøkonomiske analyser om, at offentligt finansierede projekter indebærer en ekstra omkostning i form af skatteforvridning. Siden der i litteraturen ikke er konsensus om, at det er hensigtsmæssigt at se bort fra skatteforvridningen, anbefaler formandskabet, at samfundsøkonomiske analyser præsenteres både med og uden skatteforvridning.

KAPITEL II, KONJUNKTUR OG OFFENTLIGE FINANSER

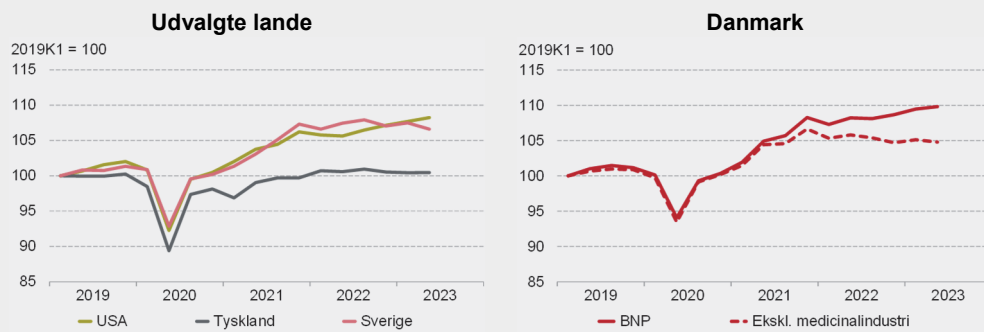
Kapitel II indeholder en vurdering af den aktuelle konjunktursituation og udviklingen på de offentlige finanser.

Tegn på stilstand, men fortsat stort pres på arbejdsmarkedet

Dansk og international økonomi udviser tegn på afmatning efter centralbankernes markante pengepolitiske stramninger siden begyndelsen af 2022. I USA og Danmark er væksten dog fortsat høj, hvilket for Danmarks vedkommende skal ses i lyset af fortsat kraftig stigning i medicinalindustriens produktion, jf. figur A. Beskæftigelsen har fortsat stigningen henover sommeren, og aktuelt vurderes beskæftigelsen at være ca. 90.000 højere end det skønnede strukturelle niveau, hvilket svarer til et beskæftigelsesgap på ca. 3 pct. Ifølge dette mål er presset på arbejdsmarkedet dermed fortsat højt.

FIGUR A BNP

BNP er stagneret i Tyskland og Sverige, mens produktionen er fortsat stigende i Danmark og USA. I Danmark skønnes den fortsatte fremgang at kunne henføres til medicinalindustrien.

Anm.: Beregningen af BNP ekskl. medicinalindustrien beror på en særkørsel fra Danmarks Statistik samt egne beregninger, jf. afsnit II.3. Seneste observation er andet kvartal 2023.

Kilde: Macrobond, Danmarks Statistik, Statistikbanken og egne beregninger.

Finanspolitik og offentlige finanser

Forskel i bud på råderum mellem Finansministeriet og formandskabet understreger usikkerhed

Det såkaldte råderum er et centralt omdrejningspunkt i den finanspolitiske planlægning. Ifølge Finansministeriets seneste opgørelse i august udgør råderummet ca. 55 mia. kr. Der er mindre forskelle i formandskabets og Finansministeriets vurdering af skatteindtægter og offentlige udgifter frem mod 2030, og baseret på kapitlets fremskrivning beregnes et lidt større råderum på ca. 64 mia. kr., jf. afsnit II.4. Råderummet kan virke stort, men det skal blandt andet dække øgede forsvarsudgifter og en eventuel positiv realvækst i det offentlige forbrug

frem mod 2030.¹ En forskel på ca. 9 mia. kr. i beregnet råderum mellem Finansministeriet og nærværende fremskrivning kan lyde af meget, men der er en betydelig usikkerhed forbundet med fremskrivningen af de offentlige finanser og opgørelsen af råderummet. Når man tager usikkerheden i betragtning, bør de to opgjorte råderum opfattes som værende nær sammenfaldende.

**Forventet
konjunktursituation
tilsiger stram
finanspolitik**

I vurderingen af, hvor stram eller lempelig finanspolitikken bør være, kan den forventede konjunktursituation næste år sammenlignes med situationen i 2019, som var et år med relativ normal konjunktursituation og uden ekstraordinære finanspolitiske tiltag. Beskæftigelsesgap skønnes ifølge nærværende prognose at stige med ca. 1½ pct.point fra 2019 til 2024, og finanspolitikken burde derfor – alt andet lige – være strammet. Den finanspolitiske tommelfingerregel, som er beskrevet i *Dansk Økonomi, forår 2007* og Grinderslev og Smidt (2023) tilsiger en opstramning på knap ½ pct. i forhold til 2019. Der er dog andre indikatorer, der peger på, at presset på arbejdsmarkedet måske er mindre, end det skønnede beskæftigelsesgap indikerer, hvilket trækker i retning af en lidt mindre opstramning af finanspolitikken.

**Finanspolitikken
vurderes at være
lempelig i forhold
til 2019**

Finanspolitikken – målt ved den kumulerede finanseffekt – vurderes at indebære et løft i BNP på ca. 0,1 pct. i 2024 i forhold til 2019. Den strukturelle saldo vurderes herudover at være lidt forværret fra 2019 til 2024, selvom der har været en underliggende forbedring som følge af en skønnet stigning i den strukturelle beskæftigelse på knap 150.000 personer fra 2019 til 2024. Finanspolitikken har dermed været lempelig i perioden.

**Finanspolitikken for
2024 bør strammes
i forhold til det
planlagte**

Den forventede konjunktursituation ifølge nærværende prognose tilsiger som nævnt, at finanspolitikken i 2024 burde bidrage til at reducere kapacitetspresset i økonomien i stedet for at øge det. Det skyldes dels, at risikoen for et mere brat og dybt tilbageslag øges, jo større ubalancer der er i økonomien, dels at et højt pres på arbejdsmarkedet indebærer øgede samfundsøkonomiske omkostninger, idet virksomhedernes omkostninger til at søge og ansætte nye medarbejdere stiger. En yderligere årsag til, at finanspolitikken aktuelt ikke bør bidrage til at øge efterspørgslen i økonomien er, at det underliggende prispres fortsat vurderes at være betydeligt, selvom inflationen er aftagende.

1) De aftalte udgifter som følge af forsvarsforliget og aftale om såkaldt grønt råderum vil tilsammen indebære et træk på råderummet på ca. 11 mia. kr. En beregningsteknisk forudsætning om, at det offentlige forbrug følger det demografi- og velstandskorrigerede træk i årene 2025-30 vil indebære et træk på råderummet på ca. 24 mia. kr.

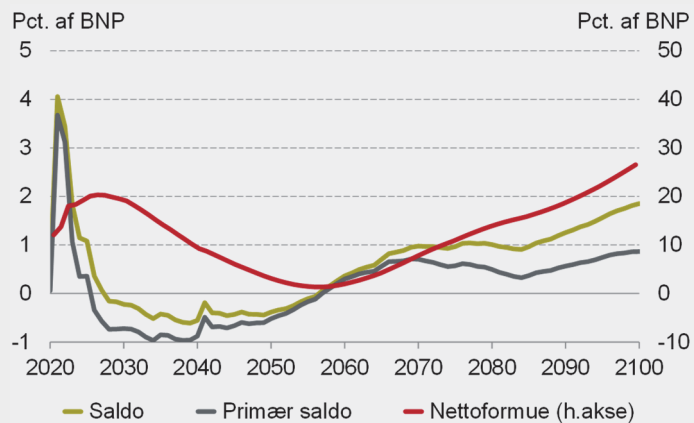
KAPITEL III, FINANSPOLITISK HOLDBARHED

Ny langsigtet fremskrivning med HBI på 0,3 pct. af BNP

Den langsigtede fremskrivning præsenteret i kapitel III udviser et underskud på den (strukturelle) offentlige saldo i perioden fra 2030 til omkring 2050 på ca. ½ pct. af BNP, jf. figur B. Derefter vil saldoen permanent blive forbedret. Ved århundredets slutning udgør overskuddet på saldoen under fremskrivningens forudsætninger knap 2 pct. af BNP. Holdbarhedsindikatoren udgør 0,3 pct. af BNP, svarende til at man permanent kan hæve de offentlige udgifter med ca. 9 mia. kr. uden at hæve skatterne eller omvendt sænke skatterne med det samme beløb uden at spare på de offentlige udgifter. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at der er stor usikkerhed om mange af forudsætningerne i fremskrivningen.

FIGUR B OFFENTLIG SALDO OG FORMUE

Figuren viser den langsigtede udvikling i offentlig saldo og nettoformue givet uændret politik og en række øvrige forudsætninger.

Kilde: DREAM og egne beregninger.

Lavere HBI og især mindre langsigtet saldoforbedring end tidligere forudsat

Holdbarhedsindikatoren er forringet med 0,7 pct. af BNP siden den tilsvarende fremskrivning præsenteret i *Dansk Økonomi, efterår 2022*. Den væsentligste enkeltårsag hertil er, at det offentlige forbrug i pct. af BNP er øget frem mod 2030. Da der samtidig er forskellige andre forhold, der forbedrer saldoen i de førstkommande årtier, er saldoprofilen i hængesøjereårene indtil 2040 dog relativt uforandret i forhold til tidligere år. Holdbarhedsforværringen kommer således primært fra en langsommere

forbedring af saldoen (relativt til 2022-fremskrivningen) i perioden efter 2040.

**Regeringen
forudsætter
langt større
overholdbarhed**

Regeringens seneste langsigtede fremskrivning fra august 2023 opererer med en holdbarhedsindikator på 1,5 pct. af BNP. Der er således over et pct.point forskel på de to institutioners opgørelse af holdbarheden. En så stor forskel mellem regeringen og formandskabet på dette punkt er ikke set siden 2006. To forskelle, der tilsammen kan forklare næsten hele HBI-forskellen, er, at regeringen regner med en større effekt på beskæftigelsen af de forudsatte fremtidige stigninger i folkepensionsalderen end formandskabet, og samtidig regnes der med en anden produktivitetsvækst. På trods af regeringens mere optimistiske indikator forudsætter regeringen større underskud på den offentlige saldo end formandskabet i de næste ca. 30 år, indtil forholdet vender efter 2050.

**Skal nutidens
befolkning
finansiere mere
fritid for fremtidige
generationer?**

I kapitlet belyses konsekvenserne af ændrede forudsætninger på forskellige områder, herunder betydningen af, at befolkningen vælger at omsætte noget af den fremtidige velstandsstigning til mere fritid og tilsvarende mindre årlig arbejdstid. En sådan udvikling kan kræve, at der gennemføres budgetforbedrende initiativer i form af skattestigninger eller offentlige besparelser, hvis statsfinanserne fortsat skal være holdbare. Et vigtigt spørgsmål er, om nutidens politikere skal reagere allerede i dag i form af yderligere budgetforbedringer for at imødekomme en forudsigtelse om, at fremtidens borgere ønsker at prioritere fritid i højere grad. Et synspunkt kunne være, at det ikke er den nuværende generations ansvar at foretage budgetforbedringer for at kunne finansiere, at en fremtidig generation ønsker at arbejde mindre. Men der er her tale om et spørgsmål af ren politisk karakter.

**Fald i arbejdskraft
er næppe et
selvstændigt
økonomisk problem**

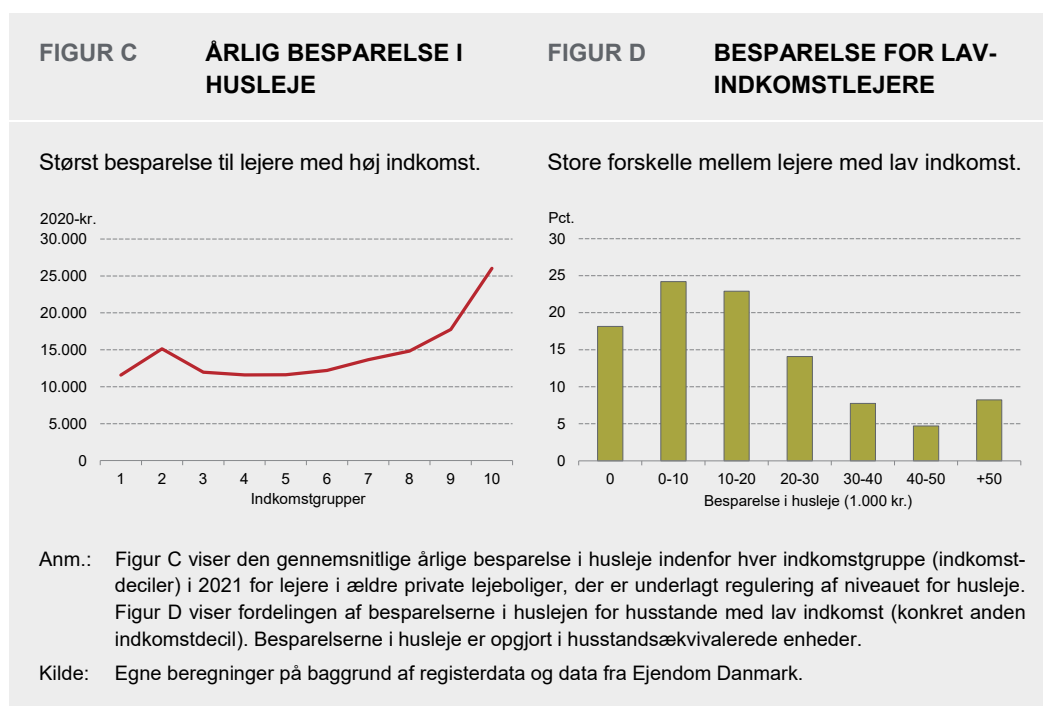
Det diskuteres for tiden, om faldet i arbejdsstyrken relativt til befolkningen som følge af den demografiske udvikling i de næste ca. 20 år er et selvstændigt vigtigt nationaløkonomisk problem, som kræver en ændret økonomisk politik, også selvom der ikke nødvendigvis er noget problem for de offentlige finanser. Det er svært at pege på egentlige markedsfejl, som tilsiger, at de demografiske forskydninger i sig selv (udover spørgsmålet om finanspolitisk holdbarhed) giver et særligt behov for offentlig indgriben. Det er derfor et naturligt udgangspunkt, at markedsmekanismen på arbejdsmarkedet vil sørge for at skabe en ny ligevægt, hvor efterspørgslen efter arbejdskraft tilpasser sig udbuddet. Det vil konkret indebære en tilpasning i lønningerne på arbejdsmarkedet, hvilket er en sag for arbejdsmarkedets parter.

KAPITEL IV, REGULERING AF PRIVATE LEJEBOLIGER

<p>Omfattende regulering af lejeboligmarkedet</p>	<p>Boligen udgør en vigtig ramme for alle danskeres liv. Omkring 40 pct. af alle boliger i Danmark er lejeboliger. Heraf er ca. halvdelen private lejeboliger, mens den anden halvdel er almene boliger. I de fleste private lejeboliger er der en omfattende regulering af huslejen, så huslejen typisk er lavere, end den ville være uden regulering. Rapportens kapitel IV analyserer effekter på fordeling og for effektivitet af huslejereguleringen.</p>
<p>Regulering af niveauet for huslejen i ældre private lejeboliger</p>	<p>Reguleringen afhænger af, hvornår lejeboligen er opført. Således er <i>niveauet</i> for huslejen i private lejeboliger opført frem til 1991 reguleret, hvilket omfatter ca. 75 pct. af de private lejeboliger. For private lejeboliger opført efter 1991 kan størrelsen af huslejen aftales frit mellem lejer og udlejer, når lejemålet indgås.</p>
<p>Regler for årlig stigning i husleje for alle lejeboliger</p>	<p>Derudover er der for alle private lejeboliger regler for, hvor meget huslejen må <i>stige</i> fra år til år, efter at lejemålet er indgået. For boliger opført efter 1991 bliver den aftalte husleje således reguleret med udviklingen i nettoprisindekset.</p>
<p>Fordelingshensyn argument for regulering</p>	<p>Der er tilsvarende former for regulering i mange andre lande, hvor reguleringen ofte er begrundet ud fra et ønske om at sikre billige lejeboliger til husstande med lave indkomster. Regulering af niveauet for huslejen skaber imidlertid rationering, så boligerne fordeles ved hjælp af eksempelvis ventelister, gode kontakter og udlejernes præferencer. Det giver ikke sikkerhed for, at det i højere grad er husstande med lave indkomster, som kommer til at bo i de billige regulerede lejeboliger.</p>
<p>Størst besparelse til rige, højtuddannede og ældre</p>	<p>En analyse i kapitlet viser, at det i højere grad er lejere med høj indkomst, lang uddannelse og ældre, som får den største besparelse i deres husleje som følge af reguleringen. Blandt lejere i ældre private lejeboliger er den gennemsnitlige årlige besparelse ca. 12.000 kr. for lejere med lav- og mellemindkomst og ca. 25.000 kr. for lejere med højest indkomst, jf. figur C.</p>
<p>Store forskelle i besparelse mellem lejere med samme indkomst</p>	<p>De gennemsnitlige årlige besparelser dækker over store forskelle mellem lejere med samme indkomstniveau. Der er således knap 20 pct. af lejerne med lav indkomst, som ikke opnår en besparelse, mens ca. 8 pct. af lejerne med lav indkomst har en årlig besparelse på mere end 50.000 kr., jf. figur D. Der er tilsvarende forskelle i besparelserne mellem lejere med henholdsvis mellemindkomst og høje indkomster. I forhold til at tilgodese lejere med lave indkomster rammer huslejereguleringen således ikke særlig præcist.</p>

Dårligt match mellem boliger og lejere i mange af de regulerede boliger

Huslejustreregulering kan føre til forskellige former for effektivitetstab. For ældre lejeboliger, hvor huslejen er under den markedsbestemte husleje, fungerer huslejen ikke som mekanisme for tildeling af boliger. Det giver et dårligere match mellem lejeboligerne og lejernes ønsker. Analyser i kapitlet finder, at der er et dårligt match i størrelsesordenen 15 til 35 pct. af de ældre private lejeboliger. Et dårligt match kommer f.eks. til udtryk ved, at husstande bor i en bolig, der er mindre eller større end den bolig, de ville vælge i fravær af huslejustreregulering. Det indebærer et effektivitetstab for samfundet.

Lavere mobilitet går ud over produktiviteten

En række tidligere undersøgelser omtalt i kapitlet viser, at personer, som bor i en billig reguleret lejebolig, sjældnere flytter, og at de i større omfang finder job i nærområdet. En sådan lavere mobilitet i arbejdsstyrken må forventes at føre til en lavere produktivitet i samfundet.

Regler for stigning i huslejer forebygger markedsmagt og giver forsikring om fremtidig boligudgift

Traditionelt har økonomer fremhævet de negative effekter ved huslejustreregulering. Der er imidlertid også effektivitetsgevinster ved regulering af huslejen. Det gælder især regler for stigningen i huslejen over tid, når lejermålet er indgået. Disse regler forhindrer udlejere i ekstraordinært at hæve huslejen for at udnytte, at eksisterende lejere med tiden kan have betydelige omkostninger ved at flytte, f.eks. på grund af stigende tilknytning til lokalområdet. Regler for stigningen i husleje giver også lejerne en

forsikring for udviklingen i deres boligudgifter. Derudover er der i nogle kommuner en forholdsvis høj markedsconcentration, som kan have ført til en højere leje i forhold til kommuner med lav markedsconcentration.

Effektivitetstab er mindre, hvis stigning i husleje er tættere på udvikling i markedsleje

Stigningen i den markedsbestemte leje har været højere end stigningen i nettoprisindekset, som bruges til regulering af lejen over tid for private lejeboliger opført efter 1991. Det indebærer, at huslejen kommer under den markedsbestemte husleje for lejere, som bliver boende i en længere årrække, hvilket over tid fører til stigende effektivitetstab. Effektivitetstabet vil mindskes, hvis stigningen i huslejerne over tid i højere grad følger udviklingen i den markedsbestemte husleje. Dette vil imidlertid også betyde højere huslejer, som i særlig grad kan være en udfordring for husstande med relativt lave indkomster. Der er dermed tale om en politisk afvejning mellem effektivitetstab og fordeling. Hvis stigningen i stedet højst følger lønudviklingen, der typisk er højere end nettoprisindekset, vil det indebære et lavere effektivitetstab, samtidig med at huslejen ikke vil udgøre en stigende del af indkomsten for lønmodtagere og modtagere af indkomstoverførsler.

KAPITEL V, TIDLIG SUNDHEDSINDSATS

Tidligere kapitel har belyst tidlig indsats

Formandskabet har tidligere beskrevet vigtigheden af tidlige indsatser for børn, jf. *Dansk Økonomi, forår 2021*. I rapportens kapitel V fokuseres på en bestemt type af disse indsatser – nemlig sundhedsindsatser.

Sundhed som barn har vidtrækkende konsekvenser

Tidlige sundhedsindsatser er vigtige, fordi børns sundhed ikke alene har indflydelse på børns velvære, men kan påvirke både sundhed, uddannelsesniveau, arbejdsmarkedstilknytning og indkomst som voksen.

Offentlige tidlige sundhedsindsatser kan mindske effektivitetstab

Forældre har i høj grad indflydelse på deres børns sundhed. Offentligt finansierede indsatser gør børns sundhed mindre afhængig af deres familiemæssige baggrund. Dermed kan de potentielt øge blandt andet arbejdsmarkedstilknytningen og derved mindske effektivitetstabet. Samtidig kan offentlige tidlige sundhedsindsatser mindske uligheden i muligheder mellem børn.

Ny analyse kan ikke påvise effekt af retten til vederlagsfri børnetandpleje

Kapitlet bidrager til den relativt begrænsede litteratur om effekten af tidlige sundhedsindsatser ved at belyse de langsigtede effekter af vederlagsfri børnetandpleje for skolebørn. De langsigtede effekter af børnetandpleje måles i forhold til brugen af tandplejeydelser, brugen af sundhedsydelser, dødssandsynligheden, uddannelsesniveau, arbejdsmarkedstilknytning og indkomst på alderstrinene 35, 40, 45, 50 og 55 år. Analysen kan ikke påvise statistisk signifikante effekter af børnetandpleje på de udvalgte variable.

Børnetandpleje er vigtig for børns tandsundhed

Odontologiske studier viser, at børns tandsundhed blev markant forbedret, efter retten til vederlagsfri børnetandpleje blev indført, jf. Schwarz (1985), Friis-Hasché (1994), Richard mfl. (2022). Analysen i dette kapitel stiller ikke spørgsmålstegn herved.

Måske effekter senere eller tidligere i livet

Det er muligt, at der ikke er en effekt af børnetandpleje på de alderstrin, analysen søger at påvise, fordi effekten af børnetandpleje viser sig senere eller tidligere i livet. I analysen er det ikke muligt at analysere eventuelle effekter, der måtte optræde efter personerne er fyldt 55 år, og nogle effekter optræder potentielt først senere i livet. Det er omvendt også muligt, at der ikke kan påvises langsigtede effekter af børnetandpleje, fordi effekten ikke rækker ud over barndommen. De personer, der ikke fik børnetandpleje, kan have fået andre indsatser, der gør det muligt for dem at opnå samme udfald, som personer der har fået børnetandpleje.

Stor usikkerhed, så effekt kan ikke afvises

Det er imidlertid også muligt, at der faktisk er en effekt af børnetandpleje på de udvalgte effektmål, men at det ikke er muligt statistisk at påvise den. Der er stor usikkerhed i de estimerede effekter, hvilket indebærer, at det ikke kan afvises, at retten til børnetandpleje kan have haft endog stor betydning på alle effektmålene.

Spillovereffekter kan lede til underkantsskøn

Derudover kan også børn, der ikke selv var omfattet af ordningen, have haft gavn af indførelsen af børnetandpleje. Eksempelvis er oplysning om forebyggelse en væsentlig del af børnetandplejen, og informationen kan let spredes til andre end målgruppen. Hvis det er tilfældet, vil den estimerede effekt af børnetandpleje være et underkantsskøn.

Ikke grundlag for at indregne dynamiske effekter af børnetandpleje

Analysen leder dermed ikke til en konklusion om, at langsigtede effekter kan udelukkes. Analysens konklusion er derimod, at der for nuværende ikke er grundlag for at indregne afledte, langsigtede såkaldt dynamiske effekter, når nettoomkostningerne ved børnetandplejen skal opgøres.

Dynamiske effekter kan være vanskelige at påvise

Analysens resultater understreger, at selv med adgang til en omfattende mængde data samt en stærk og velegnet metode kan det være svært at påvise langsigtede effekter af offentlige indsatser, som kan give grundlag for at indregne dynamiske effekter. Det er yderligere en udfordring ved universelle ordninger som børnetandplejen, at selvom effekten muligvis er lille for den enkelte, kan effekten potentielt være stor på samfundsniveau, fordi så mange påvirkes.

Mere viden nødvendig for både specifikke og generelle regneregler

Som supplement til studier, der søger at kortlægge de dynamiske effekter af specifikke tiltag, er det nødvendigt med yderligere dansk forskning på området for at etablere både teoretisk og empirisk funderede generelle tommelfingerregler om dynamiske effekter af offentligt forbrug.

LITTERATUR

Friis-Hasché, E. (1994): Child oral health care in Denmark: a great success in health promotion. Copenhagen University Press.

Grinderslev, D. og J. Smidt (2023): *SMEC 2023*. Udkommer november 2023.

Richard, M.L, G. Cathelineau og A. Couatarmanach (2022): Why is the Danish oral health system for children and adolescents so successful? A comprehensive review. *French Journal of dental medicine*.

Schwarz, E. (1985): Dental Programmes for Children and Young Adults in Denmark in a Social Perspective. *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 3 (2), s. 113-120.

